

POLITICKÁ GEOGRAFIE

Čtenářský deník 4.

Demokracie a volby

Vypracování:

Kostecký, T. (2000) *Volební systémy a politický konflikt v prostoru*. In: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. (ed.) *Stát, prostor, politika*. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, str. 242-262.

V úvodu článku si autor pohrává s myšlenkou co je to **demokracie** (= vláda lidu) a co je **vláda** (definuje její základní znaky). V žádné fungující společnosti nevládnou všichni, ale jenom *někteří*. Autoři připouští existenci více forem demokracie, podle způsobu, jakým vláda prosazuje svoje zájmy. Jsou 3 základní teorie demokracie: *jedinec* prosazuje svoje zájmy (volby), *elity*, *vazba volič a vládoucí*.

Prosazování zájmů obyvatelstva – **volby** (přímo: parlament, nepřímá či přímo: vláda).

V další části se autoři věnují **volebním systémům** (=právní, politické, organizační a morální pravidla a normy). 2 základní typy: **většinový** a **poměrného zastoupení** (liší se technicky i filozoficky). Ovšem v reálně používaných volebních systémech se pohybuje někde v prostoru mezi těmito dvěma ideálními typy. K těmto dvěma základním typům existují ještě *varianty*. Většinový typ – pluralitní (vítězí kandidát s největší podporou, např. VB) a absolutní většinový (podpora absolutní většiny – více než 50 % voličů, např. senát ČR, Francie, Austrálie). Existuje více variant **vícemandátového většinového systému**. Zvláštním typem je systém v Irsku – přechodný typ mezi většinových a poměrným zastupitelským systémem.

Poměrný volební systém je charakteristický stranickými kandidátky (před volbami uvnitř stran se vytvoří seznam kandidátů). Podle způsobu, jakým může volič nakládat s předloženými kandidáty: a) nezasahuje do navrhovaných kandidátů, b) volič může měnit pořadí kandidátů, c) volič může dopisovat jména do kandidátní listiny. Dále dělení podle způsobu, jakým je území státu rozděleno na **volební obvody**: celostátní (Izrael), regionální. Dále text vysvětluje jak určit kolik poslaneckých křesel se bude přidělovat v jednotlivých volebních krajích – Hareova formule. *Republikové mandátové číslo* = kolik hlasů připadá na jeden mandát. Pro přerozdělování mandátů se mimo Hareovi formule používá Hagensbach-Bischoffova formule, systém volebního dělitele (odpadá nutnost druhého skrutinia), další systémy jak určit volebního dělitele jsou: d'Hontův systém, systém Imperiálu, systém Koudelka, dánský systém, atd.

Volby neznamenají jen vůli voličů, ale také mají význam: nástroj politického boje mezi politickými stranami, typ stranického systému, ovlivňují politickou kulturu země. Následuje diskurz nad výhodami resp. nevýhodami jednotlivých volebních systémů. Mezi

hlavní **výhody většinového systému** patří: *srozumitelnost pro voliče* (každý volič hned vidí jak jeho hlas ovlivnil výsledek - kdo dostal nejvíce hlasů vyhrál), *volič může odvolat poslance* (jen teorie, návrh na odvolání musí podepsat většina voličů daného obvodu), *omezuje vliv politických stran* (ve prospěch silných osobností pocházejících z jednotlivých volebních obvodů), *potlačuje extrémistické strany a podporuje umírněné strany* (vítězí jen 1 kandidát, malá šance pro kandidáty s extrémistickými názory), *nutí strany k vytváření předvolebních a nikoliv povolebních spojenectví a koalic* (politicky přežijí jen 2 až 3 nejsilnější strany popř. koalice menších stran), *vede k vytvoření stabilní vlády*.

Do hlavních **výhod poměrného volebního systému** lze zařadit: *složení parlamentu se blíží volebním výsledkům* (vylučuje existenci výrazných disproporcí mezi podílem hlasů a podílem získaných křesel), *všechny hlasy voličů hrají roli, zajišťuje zastoupení menšin v parlamentu*, *napomáhá konfrontaci politických směrů a programů než osob*, *vylučuje manipulaci s volebními obvody, není nutné dělat doplňovací volby*.

Způsob jakým dochází k **vymezení volebních obvodů** má vliv na volební výsledky. Jsou dva typy manipulací volebních obvodů: **1. malapportionment** – velké obvody = více hlasů než v obvodu malém (zvýhodňuje menší obvody, kterým stačí pro zvolení méně hlasů). **2. gerrymandering** – přepočítání hlasů na mandáty zvýhodňuje jedny strany na úkor druhých. Dále je uveden příklad Velké Británie, kde vymezení volebních obvodů je svěřeno politicky neutrálním komisím ve srovnání s USA, kde je pravomoc vymezovat obvody v rukou exekutivy. Snahy bránící manipulaci volebních obvodů jsou: volené speciální komise nebo *přesná kritéria pro vymezení volebních obvodů* (ústavní, politicko-geografické, politické).

Následuje zhodnocení vývoje volebního systému po roce 1990 v Česku, Slovensku, Polsku a Maďarsku. Na závěr pan Kostecký a kol. zdůrazňuje myšlenku, kterou je vždy potřebné brát v úvahu, když některá ze stran začne o používaném volebním systému mluvit jako o nevyhovujícím, totiž: **volební systémy jsou výsledkem politických konfliktů!**

Můj názor:

Tento text jehož autorem je T. Kostecký a kol. se mi jeví jako pochopitelný, rázný, jednoznačný. V podstatě přináší velké množství faktů, pro mne často nově „nabitých vědomostí“. Text **neobsahuje** žádné dlouhé polemiky a zamyšlení → je dobře čitelný. Článek je **vyvážený** obsahující část teoretickou (volební systémy, demokracie) i praktickou (VB, USA, středoevropské volební systémy). Za pro mne nejpřínosnější část považuji heslovitě, avšak jasně a výstižně uvedeny výhody jednotlivých volebních systémů.

S celým tímto článkem mne napadá polemika (nebo názor) o vazbě mezi **democracií a volbami**. Tyto dva pojmy bývají velmi často ztotožňovány a jejich chápání se v dnešním světě (alespoň podle mého názoru) poněkud ztrácí. Pravdou je, že *volby negarantují demokracii* (bohužel). Jako příklad lze uvést komunistické Československo, které nelze považovat (alespoň podle mého názoru) za demokratické. Nabízí se otázka: je nutné demokracii šířit a i násilím vnucovat ostatním státům? Smutná je také skutečnost, že stoupá **nezájem občanů** demokratických zemí o **účast ve volbách** – lidé si myslí, že volby jsou **zmanipulované** a že vše je upláceno. Právě tato skutečnost mi v článku chybí, zamyšlení se nad tímto faktem.

Pokud demokracie je vláda lidu, jak je možné že ve volbách vítězí kandidáti s necelými 30 % hlasů? Volební demokracie ve většině zemí funguje zprostředkovaně prostřednictvím politických stran. Proč voliči **nevěří** politickým stranám? Nebo-li proč strany

ztrácejí popularitu? Na tomto místě je také nutné připustit, že strany pro volební demokracii jsou nepostradatelné. Lze jen doufat, že se tato situace obrátí a politické strany budou dodržovat své volební programy a lidem **se vrátí důvěra** v politiku celkově.

V České republice funguje jak většinový tak poměrný volební systém. Zhodnotit, který systém shledávám lepším nebo horším je velice složité a zdlouhavé, proto od tohoto svého názoru upustím. Tak jako každá mince má dvě strany, tak i volební systémy mají své výhody a nevýhody – většina jich je velmi kvalitně zpracována v textu.

Otázky:

- 1)** Je pravdou, že **většinový volební systém** je nedemokratický a omezuje politickou soutěž? Které strany přichází s tímto argumentem?
- 2)** Jaké negativní důsledky přináší **poměrný volební systém**? A pro koho?
- 3)** Co se vám vybaví při pojmu **demokracie**? Právní stát, nezávislost justice, zodpovídání se politiků, aktivní participace občanů při řešení problémů nebo spíše: dosažená životní úroveň, nabídka zboží v supermarketech, míra sociálních jistot?
- 4)** Slyšeli jste v souvislosti s Evropskou unií o konceptu „**jazykové demokracie**“? Co si o tom myslíte?

Jehlička, P., Sýkora, L. (1991) *Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v českých zemích (1920 – 1990)*. Sborník ČGS, 96 (2), str. 81-95.

Text, jehož autory jsou Jehlička, Sýkora je zaměřený na vývoj a stabilitu volební podpory politických stran. Cílem je odhalit souvislosti mezi výsledky voleb do Federálního shromáždění (FS) v roce 1990 a volbami do poslanecké sněmovny Národního shromáždění (NS) v letech 1925, 1929, 1935 a 1946. Volební podpora čtyř stran, které byly součástí politické scény v šesti sledovaných volbách byly: *Československá strana lidová* (ČSL), *Československá strana socialistická* (ČSS), *ČSSD* a *Komunistická strana Československá* (KSČ). Tyto čtyři strany byly sdružené v **Národní frontě**. Výběr čtyř stran je omezen účastí ve volbách roku 1946, jímž byla politická činnost povolena. Výjimkou je Komunistická strana, jež se nezúčastnila voleb 1920, protože vznikla až v roce 1921. Z politického spektra byla vyloučena: Agrární strana (v roce 1990 se nezúčastnila voleb) a Sudetsko-německá strana (z důvodu: vysídlení německého obyvatelstva po 2. světové válce → malá podpora).

V období 1. Republiky je stabilita všech čtyř politických stran, v roce 1946 dochází vlivem vnějších podmínek k deformaci politických škol a konečně v roce 1990 získali socialisté a sociální demokraté nižší podíl hlasů než v roce 1946. Územními jednotkami volební podpory v jednotlivých letech byly: soudní okresy (volby 1920-46) a okresy (1990).

Za vstupní hypotézu celé kvantitativní analýzy, pánové Jehlička a Sýkora přijali fakt, že i přes politický režim, který byl nastolen v českých zemích více než čtyři desítky let, existují tradiční politické strany na české politické scéně, které se vyznačují lokálními

kulturními a sociálními podmínkami a jsou místy **tradiční podpory** konkrétních politických stran. Za **území volební podpory** (dále jen ÚVP) politických stran považujeme takové oblasti, kde je koncentrováno 50 % z celkového počtu hlasů získaných stranou v daných volbách. ÚVP tedy jinými slovy vzniká překrytím území volební podpory politických stran – regionální jádra politických stran (nemusí odpovídat územně správním jednotkám).

Výsledkem celé analýzy byla následující zjištění: **Československá strana lidová** získala stabilní volební podporu na celém území jižní Moravy. Jaderná území této strany: Slovácko, moravská strana Českomoravské vrchoviny. Z jižní Moravy se vymyká: město Brno, jihomoravské pohraničí (meziválečné období: vysoký podíl německého obyvatelstva), soudní okres Zlín, dále pak je to: průmyslovější klín Prostějovska a Olomoucka (vysoký podíl dělníků → podpora sociální demokracie). Charakteristické je: venkovské osídlení, a vyšší podíl zaměstnaných v priméru. **Československá strana socialistická** – největší podporu získává ve východních Čechách a v Praze (+zázemí), mikroregion města Brna, soudní okres Zlín (důvod: Baťa, dělnická aristokracie, poslanec Bartoš). **Československá sociální demokracie** – jádrová území se přesouvala vlivem vzniku Komunistické strany (*1921) → rozštěpení voličské základny sociální demokracie a další významnou událostí byl odsun Němců z pohraničí po válce – tradiční podpora ČSSD (okresy: Vrbno, Bílovec, Teplice, ...), ale později KS. **Komunistická strana Československá** – jádra: Kladensko (tradiční oblast), celé pohraničí dříve obývané Němci. V roce 1990 se vrátila podpora do tradičních jádrových oblastí: Kladensko, Lounsko, Rakovnicko a Berounsko a Ostravsko.

V další části se autoři věnují **analýze koncentrace volební podpory**. Využívá se dvou charakteristik: *míra územní koncentrace* a *míry úspěšnosti*, jež jsou vztaženy ke třem úrovním rozsahu voličské základny (25, 50 a 75 % z celkového počtu získaných hlasů). Jsou to v podstatě ukazatelé heterogenity územní koncentrace a volební úspěšnosti při 25 %, 50 % a 75 % rozsahu volební základny. Podle analýzy ČSL lze charakterizovat jako stranu typickou pro venkovské oblasti, nižší hustota osídlení, v jádrových územích vysoká míra volební úspěšnosti. **Socialistická strana** koncentrace ve velkých městech.

Závěrem autoři potvrzují stanovenou úvodní hypotézu. Totiž území s rozhodující volební podporou u sledovaných stran (ČSL, ČSS, ČSSD, KSČ) v roce 1990 koreluje s **tradičními jádry** politické podpory. Nejstabilnější a zároveň i nejkompaktnější stranou je **Československá strana lidová**. **Komunisté a soc. demokraté** – po roce 1990 oživení tradičních oblastí.

Můj názor:

Celý text je *kvantitativně vyjádřenou analýzou*, využívající statistických dat a věnující se problematice voleb ve čtyřech předem zvolených obdobích. Tento text jsem uvítala, protože první (jehož autem je T. Kostecký a kol.) byl teoretickým úvodem do problematiky voleb obsahující velké množství faktografie a tento (jehož autory jsou P. Jehlička a L. Sýkora) je spíše konkrétní, aplikační, založen na číslech.

Geografie voleb je z mého úhlu pohledu zajímavou větví politické geografie. A tento článek je mimo jiné důkazem, že všechno souvisí se vším a je důležité nesoustředit se jen na jeden problém (výsledky voleb), ale zasadit jej a chápat v **širším kontextu** (výsledky voleb souvisí s kulturou, historií a ekonomickým zaměřením v jednotlivých oblastech). Jinými slovy pro vysvětlení (objasnění) **politické preference obyvatelstva** je možné využít úzkého

vztahu se **socioekonomickými charakteristikami** a historickým vývojem (pozn. vztah je možné chápat i opačně).

Z článku vyplývá, že každá ze sledovaných stran má své „skalní příznivce“ tzv. **jaderná území**. Religiozita české společnosti je nejnižší v Evropě, jak se tento fakt promítne do volebního chování? Je možné *rostoucí sekularizaci* považovat za hlavní příčinu nekonkurence KDU-ČSL nejsilnějším politickým stranám? Se kterou politickou stranou se ztotožní „nový ateisté“ napříč politickým spektrem? A konečně jsou **ohrožena jaderná území** volební podpory Křesťansko-demokratické unie (dříve Československé strany lidové)?

Média jsou v politickém životě demokratické společnosti zdrojem veřejně důležitých témat a arénou, kde se tato témata probírají. Proto se tedy ptám: jestliže žijeme ve světě, ve kterém média ovlivňují to co říkáme, jak se oblékáme, jak vnímáme dnešní svět, spoluurčují média volební chování občanů? Pakliže ano, tak do jaké míry?

Volby v roce 1946 byly ve srovnání za první republiky rozšířeny o voliče od 18-ti let (dříve od 21 let), toto opatření je možné chápat jako jakousi snahu o ustanovení rozšiřující demokracie. Otázka tedy zní, jakou měrou se na výsledku voleb v roce 1946 podílel fakt, že k volbám přistoupilo bez volební zkušenosti 14 ročníků voličů?

Témat k diskusi, jež tento článek ve mně vzbuzuje je velké množství, proto jsem vybrala jen několik z nich. Avšak tyto otázky kvalitu článku se nesnaží nikterak snížit. Jen se domnívám, že by bylo vhodné jej rozšířit ještě o výše zmiňovaná („aktuálnější“) témata.

Otázky:

- 1)** Co si myslíte o předvolebních kampaních v ČR? Jak se liší od kampaní jež byly na politické scéně před 60-ti lety?
- 2)** Zůstala zachována územní podpora jednotlivých stran jako tomu bylo v roce 1990?
- 3)** Má náboženství nějaký vliv na politickou kulturu české společnosti?